

УДК

О.І. Гонга, д.е.н., доцент

М.В. Дубина, асистент

Т.О. Романенко, студентка

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛОМБАРДІВ В УКРАЇНІ

Досліджено теоретичні та практичні аспекти діяльності ломбардів, проаналізований сучасний стан розвитку цих установ, розроблені основні заходи щодо удосконалення їх діяльності.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування кредитної системи будь-якої країни є важливою передумовою розвитку національної економіки, оскільки забезпечує національне господарство фінансовими ресурсами, що необхідні для його подальшого розвитку. Саме кредитні установи, що функціонують на фінансовому ринку через надання фінансових послуг мають змогу акумулювати тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів та перетворювати їх на кредитний ресурс, що спрямовується в ті галузі та сектори економіки, що мають в них найбільшу потребу та можуть ефективно використовувати.

Кредитна система як цілісний елемент фінансового ринку взаємодіє із зовнішнім середовищем та, відповідно, піддається впливу великої кількості різнобічних факторів, що і визначають її подальший розвиток. Так, фінансово-економічна криза мала значний вплив на подальший розвиток кредитної системи в Україні та призвела до вагомих змін в її сучасному стані.

Насамперед, вплив фінансово-економічної кризи на розвиток кредитної системи спостерігався у зміні основних суб'єктів, переліку пропонованих послуг на кредитному ринку України. Банківські установи та кредитні спілки значно скоротили обсяги кредитних послуг, що пропонувалися цими установами до кризи, а ломбарди та фінансові компанії, навпаки, збільшили обсяги таких послуг. Саме для ломбардів та фінансових компаній фінансово-економічна криза стала своєрідним імпульсом їх розвитку. Така ситуація зумовила активізацію діяльності зазначених установ, що призвело до зростання загальної їх кількості та, відповідно, обсягу послуг, що пропонуються цими установами. Особливо, цікавою та важливою для розвитку кредитного ринку є діяльність ломбардів, оскільки ці установи надають специфічні послуги на кредитному ринку, які не пропонуються іншими установами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження діяльності ломбардів в Україні розглядалися у працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких варто відмітити К. Єфремову, М. Казьмирчук, А. Мазорук, О. Обушну, М. Савлука, З. Сороківську, В. Ходаківську, С. Шпильового та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попередні дослідження були спрямовані переважно на висвітлення теоретичних засад функціонування ломбардів в Україні, однак, недостатньо вивченими залишаються питання сучасного стану ломбардів в Україні з урахуванням впливу фінансово-економічної кризи на діяльність цих установ.

Мета статті. Головною метою статті є дослідження сучасного стану ломбардних установ в Україні, виявлення основних проблем діяльності зазначених установ та розробка заходів щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Діяльність ломбардів на кредитному ринку будь-якої країни ніколи не є вирішальною у порівнянні з іншими кредитними установами. Однак, функціонування ломбардів є надзвичайно важливою частиною розвитку фінансового ринку, оскільки ці установи надають послуги по швидкому задоволенню потреб економічних суб'єктів у ліквідних фінансових ресурсах, що не здійснюють інші фінансові посередники.

Видача позики під заставу – угода, що становить сутність діяльності ломбардів – була відома всім стародавнім народам. Приклади послуг, подібних до тих, які надаються ломбардами, знаходимо в історії Єгипту, Вавилону, Греції, Римської імперії. Постійно зростаючий попит населення на дрібні позички сприяв організації установ, подібних до сучасних ломбардів [1, С. 298-299].

Батьківщиною ломбарду вважається Ломбардія – область Північної Італії. Перша кредитна установа, що спеціалізувалась на видачі позик під заставу, виникла в Італії у 1462 р. у м. Перуджі. Саме з цього часу починається історія розвитку ломбардів. Засновником цієї установи був францисканський монах Бернабе де Терне, який запропонував провести збір на створення банку благодійного характеру. На зібрані кошти була створена банківська контора для видачі невеликих позик без відсотків, яка отримала назву «Mont de Piete». Завдяки старанням монастирів аналогічні установи для надання невеликих безвідсоткових позик відкрились в Савойї, Мантуї та Флоренції. Через 30 років, в 1493 р. францисканськими монахами були засновані «Mont de Piete» в різних місцях Італії, але вже позики видавали не безкоштовно, а під 6 % річних, кошти, що отримували від сплати відсотків, направлялись на покриття витрат функціонування самих установ [4].

У Німеччині перший ломбард засновано в Нюрнберзі в 1498 р., хоча перші спроби робилися ще у 1442 р. Поряд з 4 державними ломбардами функціонувало 60 громадських, діяльність яких жорстко регламентувалася. В Англії на початку XVIII ст. на розгляд уряду вноситься білль, в якому йдеться про необхідність відкриття в країні казенного ломбарду. У 1708 р. англійський уряд дозволив створити у країні ломбард. У XIX ст. ломбарди виникають у багатьох європейських країнах і користуються значною популярністю [1, С. 299].

Наприкінці XIX ст. на території України, яка на той час перебувала у складі Російської та Австро-Угорської імперій, виникають ломбардні установи. Перші з них сформувалися у найбільших портових містах – Одесі (1886 р.), Миколаєві (1891 р.), Херсоні (1896 р.). Створення наступних характеризувалося тяжінням до переважно великих міст, зокрема Харкова (1891 р.), Остера (1898 р.), Чернігова (1899 р.), Кам'янець-Подільського (1899 р.), Житомира (1903 р.), Полтави (1908 р.), Києва (1909 р.), Катеринослава (1909 р.) тощо. [1, С. 300].

У період, коли Україна перебувала в складі Радянського союзу, всі її ломбарди були складовою загальної фінансово-кредитної системи країни. Лише після проголошення незалежності України почався новий період розвитку цих установ в нашій державі. Перший недержавний ломбард – Повне товариство «Заставне товариство «Скарбниця» розпочав свою діяльність в Україні у 1992 році. Зараз в Україні працює приблизно 400 ломбардів.

Ломбард – це фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених

коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент, а також надання супутніх ломбардних послуг [7].

Основними видами ломбардних послуг в Україні є:

1) надання економічним агентам фінансових кредитів у готівковій і безготівковій формах;

2) пропонування супутніх ломбардних послуг, до яких належать:

- агентська діяльність із страхування предмета закладу, яким забезпечено зобов'язання за договором фінансового кредиту;
- продаж предмета закладу, на який ломбардом звернено стягнення;
- передпродажна підготовка предмета закладу, на який ломбардом звернено стягнення шляхом набуття права власності. [1, С. 304; 98].

Основним видом діяльності ломбардів України є надання миттєвих, короткострокових та невеликих за розміром позик на власний ризик під заставу. Якщо раніше в якості застави ломбарди приймали переважно золоті речі та ювелірні прикраси, то зараз цей перелік досить широкий: дорогоцінні метали та каміння, побутова техніка та електроніка, мобільні телефони, хутряні вироби, цінні папери, автомобілі та навіть нерухомість.

Якщо говорити про конкурентні переваги ломбардів над банками, то варто виділити наступні:

1) для клієнтів:

– швидкість отримання грошей. Як правило, видача кредитів у ломбардах займає 15-20 хвилин (виняток – надання кредиту під заставу нерухомості). Рішення приймаються на місці і одразу можна отримати кошти;

– мінімум документів для отримання кредиту: паспорт або інший документ, який посвідчує особу, ідентифікаційний код, документ про право власності на заставлене майно (при заставі автомобіля чи нерухомості). Оцінка заставного майна проводиться, як правило, одразу (виняток – надання кредиту під заставу нерухомості) і клієнт точно може знати яку суму він може отримати під наданий вид застави.

– клієнту не потрібно підтверджувати свою платоспроможність. На відміну від банківських установ та кредитних спілок, для ломбардів неважливо знати фінансовий стан своїх клієнтів, оскільки у разі неповернення коштів, збитки можна буде компенсувати за рахунок продажу заставленого майна;

– надання знижок постійним клієнтам;

2) для власників ломбардів:

– менший контроль з боку держави за діяльністю ломбардів на відміну від банківських установ та кредитних спілок, причиною чого є те, що більшість ломбардів не залучають кошти економічних суб'єктів на зберігання;

– значно менші вимоги щодо розміру статутного фонду ломбардів. Так у проекті Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність» пропонується встановити мінімальний розмір статутного (складеного) капіталу ломбарду у сумі, еквівалентній 30000 євро [3];

– можливість надавати супутні послуги та отримувати додатковий дохід;

– значно менші розміри витрат на відкриття нових відділень у порівнянні з банківськими установами.

Однак, поряд з перевагами діяльності ломбардів існують також і недоліки діяльності цих установ:

1) для клієнтів:

– велика вартість кредитних ресурсів, що надаються ломбардами. Якщо порівнювати з банківськими відсотками, то кредит ломбарду обійдеться втричі дорожче, а то й більше [8; 9];

– короткостроковість надаваних кредитів. Як правило ломбарди видають кошти на термін від кількох днів до кількох місяців;

– підвищені вимоги до вартості застави, оскільки кредит може видаватися на суму, що втричі менша на ринкову вартість заставного майна;

2) для власників ломбардів:

– значна недовіра населення країни до діяльності ломбардів, часто ці установи пов'язують із кримінальним сектором, що впливає на обсяги надаваних послуг;

– відсутність кваліфікованих працівників у сфері надання ломбардних послуг, оцінки заставного майна;

– необхідність здійснення зберігання заставного майна, що супроводжується ризиками втрати або його пошкодження тощо.

Звичайно, ломбарди за обсягами операцій не можуть істотно конкурувати з банками, але на ринку споживчого кредитування вони є доволі помітними кредитними посередниками.

Кількість ломбардів в Україні продовжує зростати вражаючими темпами (таблиця 1).

Таблиця 1

Кількість ломбардів

Показники	2007	2008	2009	I півріччя 2010
Кількість ломбардів (на кінець періоду)	309	314	373	400
Включено до Державного реєстру (за період)	19	15	76	28
Виключено з Державного реєстру (за період)	23	10	17	1

Станом на 31.12.09 до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 373 ломбарди. За січень – грудень 2009 року було включено 76 і виключено 17 ломбардів. Згідно з таблицею 1 у 2009 році кількість ломбардів зросла на 59 установ (або 18,8 %) у порівнянні з 2008 роком.

Відповідно до оприлюдненого Держфінпослуг звіту про роботу небанківських фінансових установ, у першому півріччі 2010 року в Україні було зареєстровано 28 нових ломбардів. Станом на 01.07.10 було вже 400 установ, що на 70 установ більше, ніж за підсумками першого півріччя 2009 року. Тенденція до зростання кількості ломбардів пов'язана, насамперед, із задоволенням потреб фізичних осіб у грошових коштах. Останнім часом все більша кількість громадян України відчувають дефіцит коштів на поточні витрати, а отже, є потенційними клієнтами ломбардів, що підтверджують дані Держкомстату. Зокрема, за даними Комітету, у 2009 р. чисельність населення із середнім щомісячним доходом нижче прожиткового мінімуму (701 грн./міс.) збільшилася на 17,5 %, до 9,5 млн осіб (21,4 % від загальної чисельності населення). У 2008 р. за прожиткового мінімуму в 626 грн./міс. за межею бідності знаходилось 18,1 % громадян країни (8,1 млн чол.).

Процес відходу гравців з даного ринку майже припинився з другого півріччя 2009 р. Справа в тому, що в 2007-2008 роках його щорічно залишали один-два десятки гравців. У першому півріччі 2009 р. чиновники вивели з держреєстру фінустанов 16 ломбардів, а в другому – всього одну установу.

Ситуація повторилася і в першому півріччі 2010 року – з держреєстру фінустанов був виключений також тільки один ломбард.

Потреба людей у позикових коштах призводить до стрімкого зростання обсягів ломбардного кредитування. За підсумками січня – червня 2010 року обсяг наданих ломбардами фінансових кредитів склав майже 2,5 млрд. грн., що на 50 % перевищує результат ринку за аналогічний період 2009 р.

Дані про обсяги наданих ломбардами кредитів свідчать про те, що попит на подібні послуги практично не схильний до сезонних факторів. Можна сказати, що протягом останніх двох років обсяги ломбардного кредитування щоквартально збільшувалися приблизно на 100 млн грн.

Незважаючи на зростання кількість гравців, на ринку ломбардів продовжує спостерігатися висока концентрація бізнесу. На першу сотню ломбардів за обсягами кредитування припадають 96,2 % загального обсягу виданих кредитів. При цьому на трійку лідерів – 44,9 % ринку.

Ломбарди продовжують видавати своїм клієнтам порівняно невеликі кредити: протягом 2008-2010 років середній розмір виданого ломбардом кредиту збільшився із 400,9 грн. до 603,3 грн. Станом на 30.06.10 р. середній розмір кредиту збільшився, в порівнянні з аналогічною датою 2009 року, на 22,2 %, до 570,8 грн.

Очевидно, що темпи зростання обсягів кредитування не могли бути забезпечені тільки за рахунок збільшення сум видаваних кредитів. Зазначена динаміка показує, що послугами ломбардів почали користуватися більше людей. Дійсно, якщо за підсумками першого півріччя 2009 року ломбарди видали 3660 тисяч кредитів, то за підсумками першого півріччя 2010 року – на 19,3 % більше, тобто 4370 млн. кредитів.

Структура наданих кредитів за видами застави представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

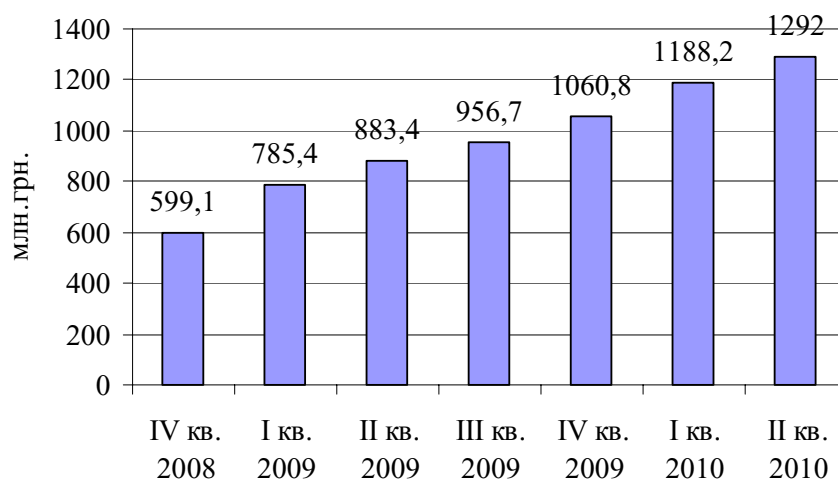
Обсяг наданих фінансових кредитів за видами застави за 2008-2009 роки

Показники	Обсяг наданих фінансових кредитів, млн.грн.		Структура наданих фінансових кредитів, %		Приріст 2009/2008	
	2008	2009	2008	2009	млн.грн.	%
виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння	1730,2	3167,8	81,4	90,4	1437,6	83,1
побутової техніки	291,4	234,0	13,7	6,7	- 57,4	- 19,7
автомобілів	6,0	7,1	0,3	0,2	1,2	19,5
нерухомості	14,8	8,9	0,7	0,3	- 5,8	- 39,5
немайнових прав	0,6	0,0	0,0	0,0	- 0,6	- 99,5
іншого майна	83,8	87,2	3,9	2,5	3,4	4,1
Всього	2126,7	3505,0	100,0	100,0	1378,3	64,8

За січень – грудень 2009 року обсяг наданих фінансових кредитів ломбардами зріс на 64,8 % у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року. За підсумками 2009 року в обсязі наданих фінансових кредитів за видами застави превалює надання фінансових кредитів під заставу виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння – 90,4 % (3167,8 млн. грн.). Частка фінансових кредитів під заставу побутової техніки за січень – грудень 2009 року зменшилась на 19,7 % (до 234 млн. грн.) у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року.

Частка наданих фінансових кредитів під заставу виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння за січень – грудень 2009 року збільшилася на 9 % (до 90,4 %) у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року. Зменшилася частка кредитів, виданих під заставу побутової техніки, з 13,7 % до 6,7 %.

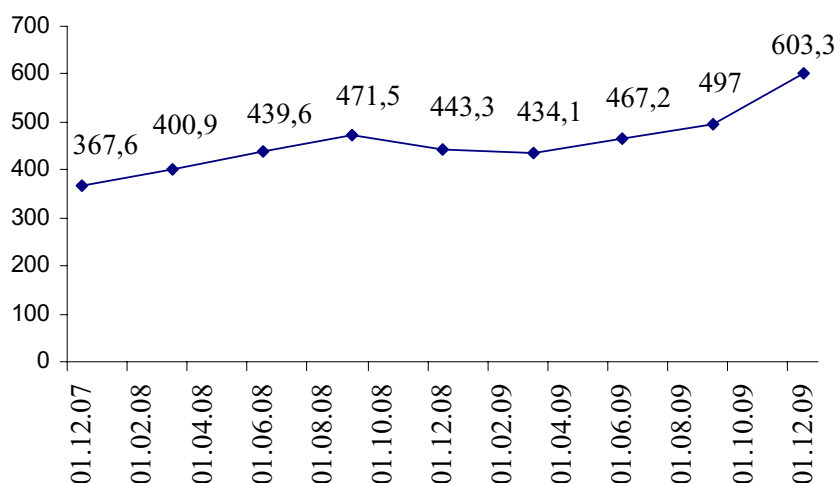
Обсяг виданих кредитів у II кварталі 2010 року продовжує зростати (рис. 1). У I кварталі 2010 року обсяг виданих кредитів зріс на 12 % (до 1188,2 млн. грн.) у порівнянні з попереднім кварталом, а у II кварталі 2010 року сума наданих фінансових кредитів зросла на 8,7 % (до 1292 млн. грн.) у порівнянні з I кварталом цього ж року. На 11 % в середньому відбулось поквартальне зростання суми виданих кредитів у 2009 році та I півріччі 2010 року.

Джерело: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (<http://www.dfp.gov.ua/731.html>)

Рис. 1. Динаміка обсягів наданих фінансових кредитів за 2008-2010 рр.

Ломбарди в порівнянні з банками та кредитними спілками надають малі за розмірами кредити (рис. 2).

Джерело: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (<http://www.dfp.gov.ua/731.html>)

Рис. 2 Зміна середнього розміру кредиту протягом 2007-2009 рр., грн.

Протягом 2008-2009 років середній розмір кредиту зростав від 400,9 грн. до 603,3 грн. з IV кварталу 2008 року відбувається поступове зменшення середнього розміру кредиту і в III кварталі 2009 року відбувається зростання середнього розміру кредиту, що пов'язано зі збільшенням обсягу наданих фінансових кредитів при зменшенні кількості договорів з надання фінансових кредитів.

Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб – вони орієнтовані на видачу дрібних та короткострокових кредитів. Середня сума ломбардного кредиту коливається в межах від 300 до 650 грн.

Важливим показником, який характеризує ринок ломбардів, є показник їх фінансового стану. У табл. 3 наведено основні показники діяльності ломбардів.

Таблиця 3

Показники фінансового стану групи ломбардів за 2008-2009 роки

Показники	Станом на 31.12.08	Станом на 31.12.09	Приріст 31.12.09/31.12.08	
	млн.грн.		млн.грн.	%
Дебіторська заборгованість, у т.ч.	253,7	369,6	115,9	45,7
за наданими фінансовими кредитами	210,9	313,7	102,8	48,7
за нарахованими відсотками за наданими фінансовими кредитами	3,2	4,6	1,4	42,2
статутний капітал	180,6	345,4	164,8	91,3
резервний капітал	5,5	8,7	3,1	56,8
нерозподілений прибуток	46,2	43,0	- 3,2	- 6,9
Власний капітал, усього	222,3	349,9	127,6	57,4
Залучені кошти на платній та безоплатній основі	93,8	79,9	- 13,9	- 14,8
Активи по балансу	525,3	618,9	93,6	17,8

Джерело: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (<http://www.dfp.gov.ua/731.html>)

Проблема недостатньої капіталізації ломбардів поступово вирішується, про що свідчить зростання статутного капіталу на 91,3 % станом на 31.12.09 у порівнянні з 2008 роком. Величина статутного капіталу у середньому на один ломбард станом на 31.12.09 зросла на 61 % у порівнянні з аналогічним показником 2008 року.

Розподіл джерел залучення ломбардами коштів на платній та безоплатній основі наведений у таблиці 4.

Дані таблиці 4 свідчать, що в господарській діяльності ломбардів відбувається поступове зменшення обсягу залучених кредитів від банків та юридичних осіб. Тобто, основним джерелом фінансових ресурсів зазначених установ виступають власні кошти ломбардів.

Варто зазначити, що значне збільшення кількості ломбардів спостерігається не лише в Україні, але й у Росії та Білорусії. За оцінкою ЦБ, в Росії здійснюють діяльність до 5 тисяч ломбардів, точна кількість учасників ринку невідома, тому що ломбарди не мають єдиного регулятора. У цілому діяльність цих організацій регулюється законом «Про ломбарди», який був прийнятий у 2007 році. Крім того, ломбарди повинні звітувати перед Росфінмоніторингом в рамках закону «Про протидію відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом». Оцінити обсяг ломбардного ринку не можуть навіть

його учасники через високі обороти кредитування. Ломбарди Росії видають кредитів на загальну суму, що перевищує мільярд доларів (для порівняння – три роки тому ця цифра складала 150 млн. доларів). У середньому обороти ломбардів збільшуються на 18 % за рік. Ломбардний бізнес привертає все більшу кількість інвесторів. Завдяки тому, що в ньому спостерігається досить стійка тенденція до зростання, до цього бізнесу намагаються потрапити банки, ювелірні компанії, торгові компанії, приватні особи, які шукають вигідні шляхи вкладення капіталів [2; 6]. Найбільш активно населення користується послугами ломбардів в періоди нестабільної і важкої економічної ситуації в країні. Однак, починаючи з середини 2009 року по мірі стабілізації ситуації в Росії різке зростання інтересу до послуг ломбардів дещо припинилося.

Таблиця 4

Інформація про джерела залучення коштів групою ломбардів станом на 31.12.08 та 31.12.09

Показники	Станом на 31.12.08	Частка	Станом на 31.12.09	Частка
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Залучені кошти на платній та безоплатній основі	93,8	100,0	79,9	100,0
від банків	79,7	85,0	75,2	94,1
від юридичних осіб	13,6	14,5	4,5	5,6
від фізичних осіб	0,5	0,5	0,3	0,3

Джерело: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (<http://www.dfp.gov.ua/731.html>)

На території Республіки Білорусь у 2009 році працювало біля 200 ломбардів. Діяльність цих установ регулюється, по-перше, Цивільним Кодексом Республіки Білорусь, по-друге, Законами Республіки Білорусь «Про застава», «Про дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння», Постановами Ради Міністрів «Про затвердження переліку видів економічної діяльності з підвищеним підприємницьким ризиком», «Про затвердження Положення про порядок проведення ломбардних операцій» та іншими нормативними документами [5].

Незважаючи на порівняно позитивні тенденції, в діяльності ломбардів у сучасних умовах слід виділити низку проблем, що потребують розв'язання задля подальшого вдосконалення їхньої роботи та зміцнення позицій на ринку фінансових послуг. До них необхідно віднести:

– формування координованої державної політики у сфері врегулювання роботи ломбардів, що передбачало б об'єднання державних органів у єдиний мегарегулятор із метою уникнення дублювання функцій різних регуляторів, повноважень при прийнятті рішень, зменшення ризику втрати ефективності нагляду;

– удосконалення державного нагляду за діяльністю ломбардів, що полягає у розробці заходів щодо підвищення фінансової стійкості діяльності ломбардів, забезпечення конкурентного середовища для функціонування зазначених установ;

– прийняття Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність», який би врегулював питання діяльності ломбардів на території України;

– створення системи захисту прав клієнтів ломбардів тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином ломбарди є важливими фінансовими установами кредитного ринку України, оскільки, на відміну від інших фінансових установ,

надають короткострокові та невеликі за розмірами позики економічним суб'єктам. Фінансово-економічна криза мала позитивний вплив на подальший розвиток цих установ, оскільки лише у 2009 році їх кількість зросла до 400 од.

Ломбарди як кредитні установи мають свої переваги та недоліки. Головною перевагою цих установ є можливість в короткий термін, швидко отримати ліквідні фінансові кошти на будь-які потреби. Недоліки ломбардів витікають з їх переваг. Можливість швидкого отримання коштів призводить до того, що кредити ломбардів є надзвичайно дорогими у порівнянні з позиками банківських установ та кредитних спілок, та повинні бути забезпеченні надзвичайно ліквідною заставою.

На сучасному етапі розвитку ломбардів найбільшою проблемою у їх функціонуванні, на нашу думку, є недовіра суспільства до діяльності цих установ та недосконала законодавча база їх розвитку. Саме тому актуальним стає найскоріше прийняття Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність», що забезпечить законодавчу базу функціонування ломбардів та підвищить прозорість діяльності цих установ.

Список використаних джерел

1. Горбач Л.М. Ринок фінансових послуг: [навч. посібник] /Л.М. Горбач, Л.М. Каун. – К.: Кондор, 2006. – 435 с.
2. Госдума может ужесточить требования к ломбардам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsru.com/finance/07apr2010/lombards.html>.
3. Закон України «Про ломбарди та ломбардну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lombard.org.ua/cgi-bin/myAccount/myAccount.cgi?action=dp&vs=2/scId=6&p=pDb&pDbId=53>.
4. Ломбарди [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zolotoy.net/avtolombard/interesnye-fakty-iz-istorii-lombardov.html>.
5. Ломбарды в Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.infobank.by/1357/Default.aspx>.
6. Ломбарды обогнали банки по росту кредитования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsru.com/finance/03mar2010/lombard.html>.
7. Положення «Про порядок надання фінансових послуг ломбардами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart47/idx47996.htm>
8. Сороківська З. Особливості діяльності ломбардів в умовах фінансової кризи //3. Сороківська //Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – № 14-15. – С. 261-268.
9. Харитоновна Н. Терміново потрібні гроші? Вихід є – ломбард /Н. Харитоновна //Все про бухгалтерський облік. – 2009. – № 73. – С. 6-8.